

Stavovi socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima

Mihovilović, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:534000>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Ana Mihovilović

**STAVOVI SOCIJALNIH RADNIKA O ISTOSPOLNIM
ZAJEDNICAMA KAO POSVOJITELJIMA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Ana Mihovilović

**STAVOVI SOCIJALNIH RADNIKA O ISTOSPOLNIM
ZAJEDNICAMA KAO POSVOJITELJIMA**

DIPLOMSKI RAD

doc.dr.sc. Koraljka Modić Stanke

Zagreb, 2023.

Sadržaj diplomskog rada

1. Uvod	1
2. Institut posvojenja	2
2.1. Istospolne zajednice kao posvojitelji u Republici Hrvatskoj	5
3. Etika i vrijednosti socijalnog rada	8
4. Stavovi o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima.....	10
5. Problemi i hipoteze istraživanja	14
6. Metoda	15
6.1. Sudionici.....	15
6.2. Postupak provedbe istraživanja	18
6.3. Mjerni instrumenti	18
6.4. Obrada podataka	20
7. Rezultati.....	21
8. Rasprava	25
8.1. Osvrt na rezultate istraživanja.....	26
8.2. Metodološka ograničenja i doprinos istraživanja	28
9. Zaključak	32
10. Popis tablica.....	33
11. Literatura.....	34

Stavovi socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima

U postupku posvojenja, stručni tim na čelu sa socijalnim radnikom donosi diskrecijsku ocjenu o kompatibilnosti posvojenika i potencijalnog/ih posvojitelja. Obzirom na teorijsku povezanost stavova i ljudskog ponašanja, cilj ovog istraživanja bio je ispitati odrednice stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima. U istraživanju su sudjelovala 134 socijalna radnika (95,5% žena), u rasponu dobi od 23 do 64 godine ($M = 33,63$; $SD = 9,25$; $C = 31$, $IQR = 10$). U skladu s očekivanjima, istraživanje je pokazalo da su negativnim stavovima o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima skloniji socijalni radnici muškog spola ($M-W U = 124$, $p < 0,001$) te religiozniji ($r = -0,449$, $p < 0,01$) i konzervativniji (tradicionalniji) socijalni radnici ($K-W H = 21,389$, $p < 0,01$). Također, pozitivni stavovi socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima pokazali su se povezanima sa percipiranim pozitivnim stavovima okoline socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima ($r = 0,264$, $p < 0,01$) specifičnije stavovima obitelji ($r = 0,257$, $p < 0,01$) te prijatelja ($r = 0,326$, $p < 0,01$). Rezultati ovog istraživanja potencijalni su edukativni materijal za senzibilizaciju javnosti čiji su percipirani stavovi o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima značajno negativniji od stavova stručnjaka o istoj temi.

Ključne riječi: socijalni radnici, stavovi, istospolne zajednice, posvojenje, LGBT+

Attitudes of social workers about same-sex unions as adoptive parents

In the adoption process, an expert team led by a social worker makes a discretionary assessment of the compatibility of the adopted person and the potential adopter. Considering the theoretical connection between attitudes and human behavior, the goal of this research was to examine the determinants of social workers' attitudes about same-sex couples as adoptive parents. 134 social workers (95.5% women) participated in the research, in the age range from 23 to 64 years ($M = 33.63$; $SD = 9.25$; $C = 31$, $IQR = 10$). In line with expectations, the research showed that male social workers are more prone to negative attitudes about same-sex unions as adoptive parents ($M-W U = 124$, $p < 0.001$) and more religious ($r = -0.449$, $p < 0.01$) and more conservative (more traditional) social workers ($K-W H = 21.389$, $p < 0.01$). Also, the positive attitudes of social workers about same-sex unions as adoptive parents were shown to be related to the perceived positive attitudes of the social workers' environment about same-sex unions as adoptive parents ($r = 0.264$, $p < 0.01$), more specifically with the attitudes of families ($r = 0.257$, $p < 0, 01$) and friends ($r = 0.326$, $p < 0.01$). The results of this research are potential educational material for sensitizing the public, whose perceived views on same-sex unions as adoptive parents are significantly more negative than the views of experts on the same topic.

Keywords: social workers, attitudes, same-sex unions, adoption, LGBT+

Izjava o izvornosti rada

Ja _____Ana Mihovilović_____ pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Ana Mihovilović (v.r.)

Datum: 14.06.2023.

1. Uvod

Izazovi života u modernom dobu omogućili su razvoj humanističkih znanosti i pomažućih struka, jedna od kojih je socijalni rad. Identitet socijalnog rada kao profesije temelji se na njegovoj ukorijenjenosti u društvene procese (Gibelman, 1999.) pa se opseg i dinamika društvenih promjena reflektiraju u njegovoj definiciji. Vratimo li se u same začetke socijalnog rada kao profesije, kraj 19. odnosno početak 20. stoljeća, njegova primarna svrha bio je rad s pojedincima i obiteljima čije se životne okolnosti bile nepovoljne zbog postojanja invaliditeta opisanog kao tjelesne nemogućnosti, društveno neprihvatljivog ponašanja opisanog kao moralne slabosti i/ili okolnosti opisane kao osobne nesreće (Simon, 1995., prema Knežević, 2003.). Sekundarna svrha socijalnog rada bila je unaprjeđenje općih životnih uvjeta, na primjer uređenje javnih površina za djecu (Simon, 1995., prema Knežević, 2003.). Opisane potrebe realiziraju se kao društvena pitanja i/ili društveni problemi. Obzirom na opisane tendencije socijalnog rada, profesija se razvijala u obličju javne službe odnosno kao produžena ruka državnog aparata čiji je cilj djelovanje u društvenom interesu (Knežević, 2003.). Sukladno k tome, socijalni rad gradi profesionalni identitet pod okriljem državnog identiteta.

Navedeni opis profesije gubi se kroz vrijeme izlaskom socijalnog rada iz zakonodavnih okvira. Kako bi odgovorili na uočene potrebe društva, socijalni radnici se zapošljavaju u privatnom te neprofitnom sektoru. Knežević (2003.) navodi kako se socijalni rad zalaskom u druge sektora mijenja te nastaje novi profesionalni etnitet. Primjerice, socijalni radnici zaposleni u savjetovalištim približavaju se psihoterapijskom području djelovanja zanemarujući područja rada i populaciju kojoj tradicionalno odgovaraju. Ono što je prethodno opisano kao zanemarivanje može se opisati i kao širenje profesije te njena prilagodba novonastalim društvenim zahtjevima. Payne (2001., prema Knežević, 2003.) navedeno opisuje kao neminovnu reakciju profesije koja je socijalno konstruirana odnosno potpuno ovisna o kulturnom i socijalnom kontekstu društva u kojem počiva pri čemu isto vrijedi za sve profesije u čijem je središtu čovjek. Nastavno na izrečeno, socijalni rad može se definirati kao profesija koja polazeći iz psihosocijalnog pristupa odgovara na potrebe pojedinca, obitelji, grupe i/ili zajednice imajući kao krajnji cilj blagostanje društva.

Socijalni radnici su stručnjaci koji posjeduju znanje, vještine i vrijednosti za rješavanje širokog spektra društvenih pitanja. Unutar zakonodavstva Republike Hrvatske, socijalni rad tradicionalno se veže uz obiteljsko-pravne odnose pri čemu područje rada socijalnih radnika obuhvaća i institut posvojenja.

2. Institut posvojenja

Prije samog začetka socijalnog rada kao profesije postojale su profesionalne i paraprofesionalne skupine koje su djelovale u području skrbi za djecu (Branica, 2006.). Uskoro se razvila svijest o skrbi za djecu za koju nije bilo dovoljno da bude oblik humanitarne pomoć već adekvatni oblik zaštite djeteta imajući u vidu njegovu individualnost. Razvojem ljudskih prava i prava djece, identifikacijom djece kao ranjive skupine u društvu te ujedno budućnosti društva dolazi do potrebe države da zakonima intervenira u područje skrbi za djecu (Branica, 2006.). U zakonodavstvu Republike Hrvatske institut posvojenja uređen je primarno kroz Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23) koji posvojenje definira kao oblik obiteljsko-pravnog zbrinjavanja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Posvojenjem nastaje trajni odnos između posvojenika i posvojitelja koji je po svojim pravima i obvezama istovjetan odnosu bioloških roditelja i djeteta. Status roditelja se pred zakonom ostvaruje temeljem prava na roditeljsku skrbi. Roditeljska skrb obuhvaća prava i dužnosti roditelja naspram djeteta odnosno uređuje pitanja poput odgoja i obrazovanja, mjesta stanovanja, zdravstvene zaštite, njege, zaštite i održavanja osobnih odnosa (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23). Navedena područja djetetova života povjeravaju se roditeljima, dok je intervencija države obavezna u slučaju neadekvatnog vršenja roditeljske skrbi, najčešće zbog zlostavljanja i/ili zanemarivanja djeteta.

Preduvjet zasnivanju posvojenja su pretpostavke na strani posvojenika i pretpostavke na strani posvojitelja te u nekim slučajevima dopuštenje roditelja djeteta. Posvojiti se može dijete koje nije navršilo 18 godina. U slučaju nepoznatog podrijetla, posvojenje je moguće prolaskom roka od 3 mjeseca od rođenja ili od napuštanja. U pravilu nije moguće posvojiti dijete maloljetnih roditelja, no ako okolnosti to

zahtijevaju moguće je posvojiti dijete maloljetnih roditelja istekom roka od godinu dana od rođenja djeteta, no samo ako je nemoguće podizanje djeteta unutar njegove biološke obitelji. Posvojenik ne može biti osoba koja je krvni srodnik u ravnoj lozi, brat ili sestra posvojitelju ili jednom od posvojitelja u slučaju posvojenja od strane bračnog ili izvanbračnog para (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23).

Pretpostavki na strani posvojitelja je nešto više. Posvojitelj mora imati 21 godinu uz minimalnu razliku od 18 godina u odnosu na posvojenika. U iznimnim okolnostima posvojitelj može biti i mlađa osoba, no razlika od 18 godina je nužna. Posvojiti dijete mogu bračni i izvanbračni partneri kao par ili pak jedan bračni ili izvanbračni partner uz pristanak drugog partnera ili ako je drugi bračni ili izvanbračni partner roditelj ili posvojitelja djeteta. Također, posvojiti dijete može i samac odnosno osoba koja nije u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici. Poželjno je da posvojitelj bude državljanin Republike Hrvatske, no dijete može posvojiti i strani državljanin. Ako je potencijalni posvojitelj skrbnik djetetu, on može posvojiti dijete tek nakon razrješenja od dosadašnjih dužnosti. Posvojitelj ne može biti osoba lišena poslovne sposobnosti, osoba lišena prava na roditeljsku skrb ili osoba čije dosadašnje ponašanje i osobnost prema procjeni stručnjaka nisu poželjni za stjecanje prava na roditeljsku skrb (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23). Potencijalni posvojitelji prolaze kroz stručnu pripremu kako bi ušli u registar posvojitelja. Stručna priprema započinje pisanom prijavom namjere posvojenja i podneskom zahtjeva Centru za socijalnu skrb (novim ustrojem uredu Hrvatskog zavoda za socijalni rad) nadležnom po prebivalištu odnosno boravištu potencijalnih posvojitelja (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23).

Načelno je za zasnivanje posvojenja potrebno pribaviti pristanak djetetovih roditelja. Pristanak nije potreban u slučaju nepoznatog, umrlog ili nestalnog roditelja te u slučaju da je roditelju/ima sud oduzeo pravo na roditeljsku skrb. Za osobu lišenu poslovne sposobnosti pristanak se nadomješćuje odlukom suda. Također, dijete koje je navršilo 12 godina treba dati pristanak, a dijete niže dobi izriče svoje mišljenje koje se uzima u obzir sukladno dobi i zrelosti djeteta. Uz nekim slučajevima, kada postoji skrbnik, pribavlja se pristanak i/ili mišljenje skrbnika o posvojenju. Potrebni pristanci su nadomjestivi sudskom odlukom (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23).

Realizacija posvojenja temelji se na diskrecijskoj ocjeni stručnog tima sastavljenog od socijalnog radnika, pravnika i psihologa. Pravilnik o elementima koji se odnose na podobnost i prikladnost za posvojenje, sadržaju stručnog mišljenja o podobnosti i prikladnosti za posvojenje, metodama utvrđivanja podobnosti i prikladnosti, sadržaju izvješća o djetetu, vođenju registra o potencijalnim posvojiteljima te načinu vođenju registra o posvojenjima (NN 106/14) predviđena je nadopuna Obiteljskog zakona (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23), a njime se uređuju sva područja procjene podobnosti i prikladnosti potencijalnih posvojitelja. Procjena uključuje potpuno psihofizičku i socijalnu procjenu posvojitelja te uključuje podatke poput osobnih podataka posvojitelja, obiteljske anamneze, procjene stambenih i materijalnih uvjeta, informacije o motiviranosti posvojitelja i drugo. Na temelju prikupljenih podataka donosi se stručno mišljenje, a diskrecijskom ocjenu uparuju se posvojenik i potencijalni posvojitelj.

Prvi korak u realizaciji posvojenja je pronaći posvojitelje koji su prema mišljenju stručnog tima kompatibilni s djetetom jer je posvojenje institut koji za cilj ima pronalazak obitelji za dijete bez adekvatne roditeljske skrbi, a ne dijete za obitelj. Hrabar (2008.) ističe da pravne norme kao svrhu imaju rješenje konflikta ostvarujući najviši cilj, a u ovom slučaju konflikt nastaje između zaštita djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi s jedne strane i želje za potomstvom posvojitelja s druge. Odnosno, diskrecijska ocjena tima kojom se vodi stručni tim prilikom uparivanja djeteta s potencijalnim posvojiteljem mora biti u skladu s dobrobiti djeteta odnosno u najboljem interesu za dijete. Najbolji interes djeteta je načelo rada i pravni standard po kojem se dionici procesa obvezuju na djelovanje koje najviše pogoduje djetetu (Jakovac-Lozić i Vetma, 2006.). Apstraktnost najboljeg interesa djeteta je uzrok problema u primjeni pojma jer ne postoje jasni kriteriji kojima bi se odredilo što je u najboljem interesu pa se time otvara mogućnost zloupotrebe pojma odnosno subjektivizacije pojma. Dobrobit djeteta širi je koncept koji obuhvaća sve aspekte djetetovog razvoja i sreće uzimajući u obzir njegovu individualnost. U društvenim znanostima, pa tako i socijalnom radu, korišten je izraz subjektivne dobrobiti djece koji naglašava individualnost svakog djeteta odnosno obuhvaća osobnu perspektivu djeteta o tome kako se osjeća i kako doživljava svoj život i okolinu (Rajhvajn Bulat, 2019.).

2.1. Istospolne zajednice kao posvojitelji u Republici Hrvatskoj

Posvojenje je specifično po svojoj trajnoj naravi. Zbog dalekosežnosti promjena odnosno posljedica samog posvojenja njegovo zakonsko uređenje izrazito je detaljno propisano. Potencijalni posvojitelji moraju zadovoljiti brojne pretpostavke samo kako bi ušli u registar posvojitelja bez garancije da će posvojenje ikad biti provedeno. Hrabar (2008.) ističe kako je dio pravnog uređenja posvojenja kanalizirana društvena perspektiva o podobnim posvojiteljima. Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23) predviđa da su podobni posvojitelji bračni drugovi, izvanbračni drugovi ili samci koji ispunjavaju prethodno definirane pretpostavka, dok status istospolnih zajednica kao potencijalnih posvojitelja nije definiran. Nepredviđenost istospolnih zajednica u konkretnom slučaju ne predstavlja nužno kanaliziranu društvenu volju već manjak inicijative ili razloga za inicijativu u (post)ratnoj Hrvatskoj. Kada je riječ o pravima istospolnih zajednica u Republici Hrvatskoj, temeljni zakon je Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19). Zakon je produkt referenduma iz 2013. godine čiji je cilj bila zakonska zaštita brak kao zajednice muškarca i žene odnosno potvrda statusa Republike Hrvatske kao zaštitnice braka obzirom na njeno demokršćansko naslijeđe (Korać Graovac, 2015.). Referendum je proveden na poticaj građanske inicijative *U ime obitelji*. Izlaznost birača iznosila je 37,9% pri čemu je dvotrećinskom većinom izglasana heteroseksualnost braka unutar Ustava Republike Hrvatske (Korać Graovac, 2015.). Uzimajući u obzir širi društveni kontekst, društvene promjene se mogu sagledati iz perspektive europeizacije odnosno tendencije i obveze država članica da svoje zakone usklade sa pravnim aktima Europske unije. Europska unija promičući antidiskriminacijske politike, načela jednakosti i ravnopravnosti postaje medijator preko kojeg seksualne manjine ostvaruju svoja prava (Čemažar i Mikulin, 2017.).

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19) razlikuje dva oblika životne zajednice osoba istog spola. Formalni oblik istospolne zajednice je životno partnerstvo koje svoju formalnost potvrđuje sklapanjem zajednice pred nadležnim tijelom. Neformalno životno partnerstvo, s druge strane, je životna zajednica dvije osobe istog spola koja traje minimalno tri godine pri čemu su uvjeti propisani za postojanje životnog partnerstva ispunjeni (npr. osobe moraju biti

punoljetne, sposobne za rasuđivanje, ne smiju biti srodnici u ravnoj lozi i slično). Uređenje statusa istospolnih zajednica unutar Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19) može se usporediti s uređenjem braka i izvanbračne zajednice unutar Obiteljskog zakona (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23) pogotovo u segmentima poput zasnivanja i prestanka braka/ životnog partnerstva uz očigledno različitu terminologiju i spolno određenje partnera.

Kada je riječ o posvojenju, najveće poteškoće izazvali su nedostaci oba zakona. Naime, Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19) uređuje one aspekte života istospolne zajednice koji se odnose na načela, sklapanje i prestanka životnog partnerstva, postupanje nadležnih tijela u slučaju sklapanja i prestanka životnog partnerstva uključujući vođenje registra životnih partnera te pravne učinke koje proizlaze iz sklopljenog životnog partnerstva. Također, zakonom su uređeni i odnosi vezani uz djecu pri čemu posvojenje nije spomenuto ni u jednom obliku. Svojevrсна smjernica u pitanjima koja nisu izričito uređena Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19) nalazi se u 37. članku zakona u kojem se u sudskim i upravnim postupcima postupovna prava i status životnih partnera izjednačava sa postupovnim pravima i statusom bračnih drugova. S druge strane, izmijene Obiteljskog zakona (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23) koju su uslijedile nakon Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19) nisu predvidjele životno partnerstvo kao novu skupinu posvojitelja (uz bračne i izvanbračne drugove), no unutar istog zakona ne postoji odredba kojom bi se životnim partnerima uskratilo pravo pristupa procjeni podobnosti i prikladnosti te ulazak u registar posvojitelja. Unatoč navedenom, u Centru za socijalnu skrb Zagreb onemogućeno je životnim partnerima da pristupe procjeni podobnosti i prikladnosti što je dovelo do žalbe i sudskog spora. Borba životnih partnera trajala je sve do 2021. godine kada je Upravni sud utvrdio da ne postoje zakonske zapreke zbog kojih životni partneri ne bi mogli pristupiti procjeni podobnosti i prikladnosti sa svrhom da postanu posvojitelji te da se postupanje suprotno od navedenog može smatrati diskriminacijom (Lukić, 2021.).

Zakonsko uređenje neformalnog životnog partnerstva po pitanju posvojenja i dalje nije jasno definirano. Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19) prava neformalnih životnih partnera se u segmentima osobnih prava,

odnosa vezanih za djecu te imovinski odnosa preklapaju sa pravima životnih partnera, dok se kod određenih prava (nasljeđivanje, porezni sustav, mirovinsko osiguranje itd.) neformalno životno partnerstvo izjednačava sa izvanbračnom zajednicom. Međutim, članak 37. Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19) spada u opća prava životnih partnera te se ne odnosi na neformalne životne partnere, a među pravima u kojima su neformalni partneri izjednačeni sa izvanbračnim ne nalazi se pravo na posvojenje odnosno pravo na pristup procjeni podobnosti i prikladnosti potencijalnih posvojitelja. Iako izrijekom nije definirano pravo neformalnih životnih partnera na posvojenje, ne postoji odredba kojom bi se isto pravo uskratilo, kao ni samcima homoseksualne orijentacije odnosno osobama koje nisu sklopile životno partnerstvo ili ne žive u zajednici koja opisom odgovara neformalnom životnom partnerstvu. Također, Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23) kao potencijalne posvojitelje predviđa samce, no ne postoje kriteriji ili standardi po kojima bi seksualnost potencijalnog posvojitelja trebala biti predmet diskusije u procesu posvojenja.

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19) u području odnosa vezanih za djecu predviđa pravo istospolnih zajednica na roditeljsku skrb životnog partnera i partnersku skrb. Roditeljska skrb se odnosi na pravo životnog partnera da ostvaruje roditeljsku skrb nad djetetom drugog životnog partnera. Ona omogućuje partneru koji nije roditelj djeteta da poduzima radnje koja uključuju dobrobit djeteta u situacijama koje su hitne ili opasne, ali i da donosi odluke vezane uz svakodnevnicu odnosno omogućuje suroditeljstvo u pravnom smislu. Također, ostvarivanjem roditeljske skrbi partner zadržava pravo da ostvaruje odnose s djetetom u slučaju prekida životnog partnerstva. Partnerska skrb nadilazi roditeljsku skrb po pravima i obvezama koje proizlaze iz nje. Ona je trajnija te se odnosi na ostvarivanje roditeljske skrbi po smrti životnog partnera koji je roditelj djeteta ako je drugi roditelj djeteta mrtav, nestao ili ako mu je roditeljska skrb oduzeta. Ako je drugi roditelj nepoznat ili mu je roditeljska skrb oduzeta zbog zlostavljanja, smrt životnog partnera nije uvjet za ostvarivanje roditeljske skrbi. Ostvarivanjem prava na partnersku skrb ostvaruju se sva prava i dužnosti koja proizlaze iz roditeljske skrbi odnosno prema svom sadržaju partnerska skrb odgovara institutu posvojenja (Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, NN 92/14, 98/19), no moguće je ostvariti samo nad

djetetom životnog partnera. Dijete može biti biološki potomak životnog partnera ili može biti prethodno posvojeno od strane životnog partnera. Kako bi ostvario prava na roditeljsku ili partnersku skrb, partner mora ispuniti pretpostavke Obiteljskog zakona (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23) kojima se uređuje pravo na skrbništvo.

Socijalni radnici, kao i ostatak populacije, dužni su poštovati zakon te postupati u skladu s njime, no u uparivanju posvojitelja i posvojenika zakonodavstvo predviđa ovlast socijalnog radnika da postupi po svojoj procjeni. Prilikom donošenja procjene, socijalni radnik je obavezan navoditi se etikom i vrijednostima socijalnog rada obzirom da svoju dužnost obnaša na temelju svog profesionalnog statusa.

3. Etika i vrijednosti socijalnog rada

Profesija socijalnog rada je duboko ukorijenjena u društvu te neodvojiva od njega pri čemu je društveno odobravanje postupaka stručnjaka nužno da bi socijalni rad ostvario svoju svrhu. Ponekad je društvu lako odobriti postupke prema ranjivim skupinama društva, poput djece bez adekvatne roditeljske skrbi, no u nekim slučajevima potpora izostaje. Ako društvo ne smatra pružanje pomoći potrebnim može obustaviti djelovanje socijalnih radnika uskratom sredstava, direktno kroz donacije ili indirektno utjecanjem na alokaciju poreza i prireza. Također, socijalni rad može funkcionirati uz potporu države te drugih dionika, no i njihova potpora donekle ovisi o samom društvu obzirom da je dužnost države da predstavlja narod odnosno kanalizira društvene zahtjeve. Primjerice, socijalni rad kao profesija oduvijek je klasificirao siromaštvo kao društveni problem, no tijekom prošlosti siromaštvu se prilazilo iz raznih perspektiva što je urodilo idejom da je siromaštvo posljedica lijenosti. Društvena percepcija siromaštva i državna politika u Velikoj Britaniji tijekom 19. stoljeća dovele su do zatvaranja mjesta u kojima se siromašno građanstvo oblačilo i hranilo te otvaranja radnih kuća čije je funkcioniranje bilo nalik radnim logorima (Walker, 2004.).

Objektivni pokazatelji poput pristupa tržištu rada ili diskriminacije u heteronormativnom odgojno-obrazovnom sustavu ukazuju na status seksualnih manjina kao socijalno isključene skupine u društvu Republike Hrvatske (Vučković

Juroš, 2015.). Prema navedenim pokazateljima, istospolne zajednice su ranjiva skupina unutar društva koja obzirom na različita područja socijalne isključenost pripada djelokrugu socijalnog rada. U isto vrijeme status istospolnih zajednica odnosno seksualnih manjina direktan je proizvod društvenog mišljenja te iako u posljednjih 50-ak godina dolazi do poboljšanja kada je riječ o socijalnoj uključenosti seksualnih manjina, njihov status je i dalje značajno nepovoljniji od opće populacije (Vučković Juroš, 2015.). Obzirom na negativne društvene stavove prema seksualnim manjina sam rad s populacijom ili u cilju promicanja ljudskih prava koja pripadaju populaciji može se smatrati kontroverznim.

Etika i vrijednost socijalnog rada kao profesije omogućuju socijalnim radnicima da odbace društvene zahtjeve kako bi postupili ispravno prema korisnicima. Ista etika donekle omogućava socijalnim radnicima da ispravno postupe unatoč zakonskim okvirima odnosno da zahtijevaju izmjenu zakonskih okvira kako bi se zadovoljila socijalna pravda kao jedan od temeljnih načela struke. U konkretnom slučaju posvojenja od strane istospolnih zajednica, profesija ulazi u ulogu medijatora između različitih zahtjeva njene okoline. S jedne strane, postoji zakon koji je u mnogim segmentima nedorečen zbog nemogućnosti zakonodavca da udovolji tendencijama Europske unije koja zahtjeva jednakost i ravnopravnost svih članova društva te društva koje u cilju ima diskriminaciju određenih članova društva prema ideji da ne udovoljavaju uvjetu podobnog i prikladnog posvojitelja. Unatoč negativnoj konotaciji pojma, ne može se svaki oblik nejednakosti odnosno neravnopravnosti osoba smatrati diskriminacijom odnosno objektivno opravdana nejednakost i neravnopravnost ne mogu se smatrati diskriminacijom. Za distinkciju postupanja kao diskriminatornog ili pak opravdane nejednakosti potrebno je iscrpno analizirati područje uzimajući u obzir specifičnosti okoline i društva u kojem dolazi do potencijalne diskriminacije.

Urbanc (2001.) ističe da na područjima u kojima se isprepliću zahtjevi više interesnih skupina stručnjaci mogu doći do stanja etičke (moralne) dileme. Kada je riječ o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima, etička dilema nastaje trima područjima; područje individualnih klijentovih prava i dobrobiti, područje općih interesa i opće dobrobiti te područje nejednakosti i strukturalne potlačenosti (Banks, 1995., prema Urbanc, 2001.). Područje individualnih klijentovnih prava i dobrobiti te

područje nejednakosti i strukturalne potlačenosti odnosi se na dužnost socijalnog radnika da pomogne i zagovara prava skupine, istospolne zajednice, koja se nalazi u nepovoljnom položaju u odnosu na opću populaciju. No, područje općih interesa i opće dobrobiti predviđa da se osim prava i interesa primarne skupine sagledaju prava i interesi drugih uključenih sudionika. Uključeni sudionici u posvojenju su djeca bez adekvatne roditeljske skrbi koja su prema načelima struke, ali i zakonskoj regulativi, prioritetna skupina kada je riječ o posvojenju. Iz tog razloga, postupanje u skladu s dobrobiti djeteta je uvjet pod kojim se zasniva posvojenje i dokle god dobrobit djeteta nije ugrožena njegovim posvojenjem od strane istospolne zajednice ne postoji razlog zbog kojeg bi se istospolne zajednice isključilo i smatralo nepodobnim posvojiteljima, a svako suprotno postupanje može se smatrati diskriminacijom.

Dio građana koji se zalaže za ograničenja prava istospolnih zajednica po pitanju posvojenja svoje argumente temelje na stereotipima i predrasudama odnosno opisuju istospolnu zajednicu kao neprirodnu, amoralnu, neodgovarajuću okolinu za razvoj djeteta te pogodno okruženje za razvoj (homo)seksualnosti samog djeteta (Clarke, 2001.). Dominantni argumenti pobijeni su istraživanjima uz zaključak da se istospolne zajednice ne razlikuju od ostalih zajednica obiteljskog života kada su u pitanju razvojni rizici (Patterson, 2000., Averett i sur., 2009., Perrin i sur., 2013.). Pobijenosť argumenata nije garancija za promjenu društvene svijesti obzirom da izrazito emocionalni stavovi ne zahtijevaju potvrdu da bi postojali. Također, iako navedeni argumenti ne predstavljaju temelj po kojem bi istospolna zajednica bila neadekvatni izbor za posvojitelje, nije isključena opcija postojanja argumenata ili okolnosti kojim bi se posvojenje djeteta od strane istospolne zajednice moglo smatrati neadekvatnim obzirom na dobrobit djeteta. U slučaju ostvarenja takvog scenarija izuzimanje istospolne zajednice pri odabiru posvojitelja ne bi predstavljalo diskriminaciju.

4. Stavovi o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima

Wrightsmanova teorija dosljednosti (1985., prema Olufemi, 2012.) koncept je u socijalnoj psihologiji koji se odnosi na ideju da ljudi nastoje održati dosljednost u

svojim stavovima, uvjerenjima i ponašanju. Prema teoriji dosljednosti, ljudi imaju prirodnu želju za održavanjem dosljednog skupa uvjerenja i stavova te izbjegavanjem kognitivne disonance – stanja mentalne nelagode koje nastaje kada su uvjerenja ili stavovi neke osobe u suprotnosti s njihovim postupcima. Kako bi smanjili kognitivnu disonancu, ljudi mogu promijeniti svoje stavove, uvjerenja i/ili ponašanja ili mogu tražiti informacije koje podupiru njihova postojeća uvjerenja. Odnosno, u slučaju da socijalni radnik ima negativne stavove o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima moguće je da će diskriminatorno postupati prema istospolnim zajednicama i/ili da će na procjenu podobnosti i prikladnosti te na diskrecijsku ocjenu socijalnog radnika utjecati stereotipi i predrasude o istospolnim zajednicama.

Stav je oblik evaluacije ljudi, objekata i/ili ideja utemeljen na reakciji pojedinca prema objektu stava (Aronson i sur., 2005.). Spomenuta reakcija može biti pozitivna ili negativna. Stavovi se sastoje od tri dimenzije: emocionalne, kognitivne i ponašajne (Aronson i sur., 2005.). Emocionalna dimenzija podrazumijeva emocionalnu reakciju prema objektu stava odnosno afektivno stanje koje objekt stava izaziva u pojedincu. Kognitivna ili spoznajna dimenzija se odnosi na misli i vjerovanja o objektu stava. Ponašajnu dimenziju čine postupci ili ponašanja prema objektu stava. Dimenzije stava mogu biti manje ili više izražene, ali međusobno su povezane i zavise jedna o drugoj. Ako je jedna dimenzija stava pozitivna i ostale dvije će biti pozitivne odnosno negativnost jedne dimenzije stava povezana je s negativnošću ostalih dimenzija (Pennington, 1996.). U kontekstu ovog rada objekt stava su istospolne zajednice kao noviji oblik obiteljske strukture koji predstavlja zajednicu obiteljskog života dvije osobe istog spola (Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, NN 92/14, 98/19).

U pravilu su istospolne zajednice istovjetne sa zajednicom dvije lezbijke ili dvije gay osobe obzirom na to da je lezbijka žena koja ostvaruje emocionalne, seksualne i partnerske odnose s drugom ženom, a gay osoba je muškarac koji ostvaruje emocionalne, seksualne i partnerske odnose s drugim muškarcem. Navedene skupine zajednički su objedinjene pod nazivom homoseksualnih osoba/ homoseksualaca, a definicija navedene seksualne orijentacije je seksualna i romantična privlačnost među osobama istog spola (Wagaman, 2016.). Objekt stava u kontekstu ovog istraživanja su istospolne zajednice koje u svom nazivu objedinjuju životno partnerstvo i neformalno životno partnerstvo. Spomenuta odluka Upravnog suda potvrdila je pravo životnih

partnera da pristupe procjeni prikladnosti i podobnosti potencijalnih posvojitelja. Status neformalnog životnog partnerstva još nije razjašnjen, no ne postoje odredbe kojim bi im pravo na pristup procjeni prikladnosti i podobnosti bilo oduzeto. Status samaca homoseksualne orijentacije prividno je riješen zbog nerelevantnosti seksualne orijentacije samca u postupku posvojenja. Obzirom na navedeno, samci nisu obuhvaćeni populacijom objekta stava u ovom istraživanju.

Socijalni konstruktivizam je teorija učenja koja naglašava važnost društvenih interakcija i kulturnog konteksta u formiranju stavova (Adams, 2006.). Stavovi se često razvijaju kroz interakciju s drugim ljudima. Kada sudjelujemo u razgovorima, raspravama ili razmjenama ideja s drugima, izloženi smo različitim perspektivama i mišljenjima. Ove interakcije mogu dovesti u pitanje naša postojeća uvjerenja i pridonijeti stvaranju novih stavova. Socijalizacija igra ključnu ulogu u formiranju stavova. Kako pojedinci odrastaju, socijaliziraju se unutar svoje obitelji, zajednice i šireg društva. Socijalizacija uključuje prijenos kulturnih normi, vrijednosti i uvjerenja, koji utječu na razvoj stavova. Kroz socijalizaciju pojedinci internaliziraju stavove i ponašanja koja se smatraju prihvatljivima i prikladnima u njihovom društvenom i kulturnom kontekstu. Nadalje, socijalni konstruktivizam naglašava važnost konteksta u učenju. Smatra se da se pojedinci nalaze unutar specifičnih kulturnih i društvenih konteksta koji oblikuju njihovo razumijevanje svijeta (Adams, 2006.). Prema dosadašnjim istraživanjima, društveno-kulturni kontekst Republike Hrvatske može se smatrati pogodnom okolinom za razvoj negativnih stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima. Primjerice, Takács i suradnici (2016.) proveli su istraživanje na 28 država Europe kojim se ispitala opća prihvaćenost istospolnih zajednica u državi. Tim je istraživanjem otkriveno da najvišu razinu prihvaćenosti imaju države Sjeverne Europe, a najmanju razinu prihvaćenosti imaju države Istočne Europe u koje je svrstana i Republika Hrvatska. Stavovi pojedinčevog okruženja mogu se segmentirati na stavove društva (šire okoline), lokalne zajednice, poslovnog okruženja, prijatelja i obitelji pri čemu stavovi navedenih aktera ne moraju biti jednaki. Primjerice, prethodno je kroz istraživanje Takács i suradnika (2016.) prikazano da društvo Republike Hrvatske iskazuje manju razinu opće prihvaćenosti istospolnih zajednica u odnosu na ostatak Europe, dok je uvidom u etiku i vrijednosti socijalnog rada

očekivano da socijalni radnici i njihovo poslovno okruženje budu pozitivno nastrojani ili u krajnjem slučaju ambivalentni prema svim skupinama potencijalnih korisnika.

Stavovi socijalnih radnika ispitani su u istraživanju vezanom za procjenu podobnosti potencijalnih posvojitelja u slučaju kada su potencijalni posvojitelji homoseksualne osobe (Ryan, 2000.). Ryan (2000.) utvrđuje da prema preporukama za smještaj djeteta kod homoseksualnih posvojitelja ne postoji diskriminacija odnosno da se socijalni radnici vode etikom struke. Ipak, naglašeno je kako unatoč postupanju postoje varijacije u razini stavova obzirom na spol i vjersku pripadnost pojedinca pri čemu su muškarci i kršćani imali homofobnije stavove unutar uzorka. Veći broj istraživanja proveden je na uzorku studenata socijalnog rada. Papadaki i suradnici (2013.) iskazuju kako je samo 10% studenata iskazalo negativne stavove o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima. Negativni stavovi su bili povezani s religioznošću i stavovima njihove okoline, ponajprije obitelji. Razlike obzirom na spol i dob nisu utvrđene, no pokazalo se da studenti socijalnog rada imaju nešto pozitivnije stavove prema lezbijkama u odnosu na gayeve. Camilleri i Ryan (2006.) su na uzorku studenata socijalnog rada ispitivali stavove o roditeljstvu istospolnih zajednica. Ponovio se nalaz kojim studenti socijalnog rada iskazuju nešto pozitivnije stavove prema lezbijkama nego li prema gayevima. Nadalje, Dessel i Rodenborg (2017.) ispitujući apsolvante socijalnog rada zaključuju da su odrednice negativnih stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima muški spol/rod, konzervativnost, religioznost te niske razine empatije. Swank i Raiz (2010.) izdvajaju pozitivne stavove roditelja i prijatelja kao čimbenike koji se vežu uz pozitivne stavove studenata socijalnog rada o istospolnim zajednicama, dok kao čimbenike koji se vežu uz negativne stavove izdvajaju religioznost. Generalno govoreći, istraživanja provedena na uzorcima čija ciljana skupina nisu socijalni radnici, poput istraživanja Averett i suradnika (2011.), negativne stavove o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima povezuju sa muškim spolom, starijom životom dobi, nižim obrazovnim statusom, konzervativnosti i religioznošću.

Predstavljena teorijska podloga prikazuje značaj okoline u formiranju stavova pri čemu treba naglasiti da provedena istraživanja, iako korisna, ne moraju odgovarati društveno-kulturnom kontekstu Republike Hrvatske. Jednog od rijetkih istraživanja na ovu temu u Republici Hrvatskoj je istraživanje Huić i suradnika (2015.) u kojem je

sudjelovalo više od 1500 studenata različitih struka/studija. Istraživanjem su ispitani stavovi o pravima homoseksualnih osoba na način da se iskazivao stupanj podrške u kontekstu na pojedino pravo. Studenti su u načelu iskazivali visoki stupanj podrške kada je riječ o pravima homoseksualaca, no niži stupanj podrške su iskazivali kada je riječ o pravima vezanim uz proširenje obitelji poput potpomognute oplodnje ili posvojenja. Veću podršku iskazale su žene, osobe slabijeg stupnja religioznosti te osobe koje u svom društvu imaju pripadnike LGBTIQ+ zajednice (Huić i sur., 2015.). Provedeno istraživanje nije uključivalo socijalne radnike koji se zbog specifične obrazovne podloge te etike i vrijednosti profesije mogu razlikovati od studenata različitih studija/smjerova. Obzirom na područje profesionalnog djelovanja socijalnih radnika osmišljeno je ovo istraživanje s ciljem ispitivanja odrednica stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima u kontekstu Republike Hrvatske.

5. Problemi i hipoteze istraživanja

P1: Postoji li razlika u stavovima o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima obzirom na spol socijalnih radnika?

H1: Postoji razlika u stavovima o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima obzirom na spol socijalnih radnika pri čemu socijalne radnice iskazuju pozitivnije stavove o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima nego li socijalni radnici.

P2: Postoji li razlika stavovima o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima obzirom na političko opredjeljenje socijalnih radnika?

H2: Postoji razlika stavovima o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima obzirom na političko opredjeljenje socijalnih radnika pri čemu će socijalni radnici koji su se opredijelili za desno iskazivati negativnije stavove o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima nego li ostali.

P3: Postoji li povezanost između stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i dobi socijalnih radnika?

H3: Postoji povezanost stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i dobi socijalnih radnika. Očekuje se negativna povezanost pri čemu će mlađi socijalni radnici iskazivati pozitivnije stavove o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima.

P4: Postoji li povezanost stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i stupnja religioznosti socijalnih radnika?

H4: Postoji povezanost stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i stupnja religioznosti socijalnih radnika. Očekuje se negativna povezanost pri čemu će socijalni radnici s nižim stupnjem religioznosti iskazivati pozitivnije stavove o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima.

P5: Postoji li povezanost između razine percipiranih stavova okoline socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i stavova samih socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima?

H5: Postoji povezanost percipiranih stavova okoline socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i stavova samih socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima. Očekuje se pozitivna povezanosti pri čemu će socijalni radnici koji stavove okoline o istospolnim zajednicama percipiraju pozitivnijima i sami iskazivati pozitivnije stavove o istospolnim zajednicama.

6. Metoda

6.1. Sudionici

Sudionici ovog istraživanja bili su socijalni radnici. U istraživanju je sudjelovalo 179 socijalnih radnika pri čemu je u potpunosti upitnik popunilo njih 134. Preostalih 45 sudionika nije ispunilo upitnik u cijelosti te su isključeni iz obrade

podataka. Uzorak se uglavnom sastojao od ispitanika ženskog spola ($N = 128$; 95,5%). Prosječna dob sudionika iznosila je 33,63 godine ($SD = 9,25$; $C = 31$; $IQR = 10$), a dob sudionika je varirala od 23 do 64 godine. Spol i dob ispitanika prikazani su u Tablici 6.1.1. i Tablici 6.1.2.

Tablica 6.1.1.

Spol ispitanika

	<i>N</i>	<i>%</i>
Muški	6	4,5
Ženski	128	95,5
Ukupno	134	100

Tablica 6.1.2.

Dob ispitanika

	<i>N</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>C</i>	<i>IQR</i>
Dob	134	23	64	33,6	9,25	31	10

Najviši završeni stupanj obrazovanja ispitanika u 17,2% ($N = 23$) slučajeva bio je preddiplomski, u 79,9% ($N = 107$) slučajeva diplomski, a u 2,9% ($N = 4$) slučajeva postdiplomski studij. U trenutku provođenja istraživanja, 104 ispitanika (77,6%) bila su u radnom odnosu. Većina ($N = 63$; 60,6%) je zaposlena pri Hrvatskom zavodu za socijalni rad, a podaci o ostalim mjestima zaposlenja detaljnije su prikazani u Tablici 6.1.3.

Tablica 6.1.3.

Deskriptivni podaci o mjestu zaposlenja ispitanika

	<i>f</i>	<i>%</i>
Hrvatski zavod za socijalni rad	63	60,6
Obiteljski centar	3	2,9
Organizacija civilnog društva/ neprofitna sektor	10	9,6
Odgojno-obrazovna ustanova	2	1,9
Zdravstvena ustanova	2	1,9
Penalna ustanova	2	1,9
Ustanova socijalne skrbi	17	16,3
Ostalo	5	4,8
Ukupno	104	100

Od 63 osobe zaposlene pri Zavodu za socijalni rad, 9 (14,3%) socijalnih radnika zaposleno je na Odjelu za novčane naknade, 15 (23,8%) na Odjelu za odrasle osobe, a 33 (52,4%) na Odjelu za djecu, mlade i obitelj. Ostatak od 6 (9,5%) socijalnih radnika zaposlen je na hibridnom tipu odjela ($N = 1$), nema dodijeljen odjel ($N = 4$) ili radi na rukovodećoj poziciji ($N = 1$). Misija i vizija organizacija civilnog društva u kojima su zaposleni ispitanici veže se uz područje posvojenja ($N = 1$; 10%), obiteljsko-bračnih odnosa ($N = 1$; 10%) te druga područja ($N = 8$; 80%).

Prema regionalnoj podijeli, najviše socijalnih radnika većinu svog života je provelo u Središnjoj Hrvatskoj ($N = 73$; 54,5%). Slijedi ju Južna Hrvatska ($N = 32$; 23,9%), dok nešto manje socijalnih radnika dolazi iz Istočne Hrvatske ($N = 18$; 13,4%). Najmanje socijalnih radnika je provelo većinu svog života na Sjevernoj Hrvatskoj obali ($N = 8$; 6%) i u Planinskoj Hrvatskoj ($N = 3$; 2,2%).

Kod političkog opredjeljenja, na dimenziji lijevo-desno, većina socijalnih radnika svrstala se lijevo ($N = 53$; 36,9%), zatim centar ($N = 20$; 14,9%) te najmanje desno ($N = 7$; 5,2%). Čak 29,9% ($N = 40$) socijalnih radnika izjasnilo se kao apolitično, dok se njih 10,4% ($N = 14$) odbilo izjasniti oko teme.

6.2. Postupak provedbe istraživanja

Za potrebe istraživanja korišten je prigodni uzorak. Istraživanje je provedeno online, a metoda prikupljanja podataka korištena u istraživanju je anketni upitnik. Podaci su se prikupljali tijekom travnja i svibnja 2023. godine. Anketni upitnik izrađen je u programu *Limesurvey*, a zatim se skraćena verzija pozivnog pisma koja je uključivala poveznicu s upitnikom objavila na društvenim mrežama. Konkretno je bila riječ o *facebook* grupama koje okupljaju socijalne radnike; *Socijalne radnice i radnici*, *Pripravništvo- socijalni rad i socijalna politika* te *Socijalni radnici*. Spomenute grupe okupljaju populaciju od skoro 4 tisuće pojedinaca te najveća od njih *Socijalne radnice i radnici* sa 2 700+ članova kao uvjet članstva u grupi postavlja jednake uvjete koji su obuhvaćeni ciljanom populacijom odnosno članovi moraju po struci biti socijalni radnik na teritoriju Republike Hrvatske. Također, spomenuta verzija pozivnog pisma poslana je u različite neformalne grupe sa zamolbom da osobe koje pripadaju ciljanoj skupini ispune upitnik te isti prosljede socijalnim radnicima koje poznaju. Zamolba da se upitnik prosljedi socijalnim radnici koje poznaju ispitanici nalazila se na početku i na kraju samog upitnika.

Uvodna stranica upitnika sadržavala je pozivno pismo kojim se upoznalo ispitanike s temom, ciljem i svrhom istraživanja, etičkim načelima od kojih se ističu anonimnost, povjerljivost i dobrovoljnost, podacima o istraživaču (studentu) te mentoru. Upitnik se mogao ispuniti samo jednom. Na početku svakog segmenta upitnika nalazile su se jasne i detaljne upute koje su po potrebi bile upotpunjene dodatnim upozorenjima za ispitanike. Pitanja su bila programirana na način da se nisu mogla preskakati, no sudionici su bili informirani o tome da u bilo kojem trenutku mogu odustati od sudjelovanja u istraživanju. U slučaju pitanja, nedoumica ili postojanja interesa za rezultate istraživanja na početku i na kraju upitnika se nalazila e-mail adresa istraživača te zahvala.

6.3. Mjerni instrumenti

Upitnik se sastojao od 46 pitanja. Uvodni dio upitnika ispitivao je socio-demografska obilježja sudionika relevantna za istraživanje odnosno spol, dob,

političko opredjeljenje, najviši završeni stupanj obrazovanja, radni status, mjesto zaposlenja te regiju Republike Hrvatske u kojoj su ispitanici najduže živjeli. Većina pitanja ispitana je u obliku nominalne ljestvice poput spola pri čemu su se ispitanici svrstavali u jednu od zadanih kategorija; muški ili ženski. Dob sudionika ispitana je ordinalnom mjernom ljestvicom prilikom čega su ispitanici upisivali godinu rođenja na praznu crtu. Također, u upitniku je bilo nekoliko otvorenih pitanja koja su dala ispitanicima mogućnost da se kategoriziraju u slučaju nepredviđenih odgovora u pitanjima vezanim za mjesto zaposlenja. Od standardiziranih mjernih instrumenata korištena *Ljestvica stavova o homoseksualnim osobama kao posvojiteljima* (Ryan, 2000.) te *Kratka ljestvica religioznosti* (Bezinović i sur., 2005.). Za korištenje obje ljestvice pribavljeno je dopuštenje autora.

Ljestvica stavova o homoseksualnim osobama kao posvojiteljima (izvorni naziv *Attitude Toward Gay Men and Lesbians as Adoptive Parents Scale - APS*) (Ryan, 2000.) korištena je za ispitivanje stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima. APS se sastoji od 14 tvrdnji. Ispitanici odgovaraju tako da na 5-stupanjskoj skali Likertovog tipa procjenjuju stupanj slaganja sa tvrdnjom pri čemu odgovori odgovaraju rasponu od 1 (u potpunosti se slažem) do 5 (uopće se ne slažem). Šest čestica (1., 3., 5., 7., 9. i 11. čestica) obrnuto se boduje kako bi se spriječili skupovi odgovora. Primjeri tvrdnji na česticama su „Homoseksualne osobe trebaju biti podvrgnuti psihoterapiji.“ te „Djeca koja odrastaju u homoseksualnim domovima nemaju značajnih razvojnih razlika od djece koja odrastaju u heteroseksualnim domovima.“ (Ryan, 2000.). Ukupni rezultat dobiva se računanjem prosjeka odgovora pri čemu se rezultati tumače od homofobnih odnosno negativnih stavova (1,00) do nehomofobnih odnosno pozitivnih stavova (5,00) (Ryan, 2000.). Prema Kemper i Reynaga (2015.), *Cronbachov alpha* koeficijent unutarnje konzistencije za APS iznosi 0.95. Naknadnom provjerom u ovom istraživanju potvrđen je visok koeficijent pouzdanosti ($\alpha = 0.92$).

Za ispitivanje religioznosti ispitanika odabrana je *Kratka ljestvica religioznosti* (Bezinović i sur., 2005.). Ljestvica se sastoji od 5 tvrdnji pri čemu ispitanici procjenjuju čestinu kognicija na skali Likertovog tipa. Skala se sastoji od 5 stupnjeva od nikad (1) do vrlo često (5). "Imam osjećaj da me Bog čuva", primjer je tvrdnje korištene u ljestvici (Bezinović i sur., 2005.). Konačni rezultat dobiva se zbrajanjem

rezultata na česticama. Ukupni rezultat iznosi od 5 do 25 pri čemu veći rezultat ukazuju na viši stupanj religioznosti kod ispitanika. Bezinović i suradnici (2005.) proveli su validaciju ljestvice na uzorku adolescenata u kojoj je utvrđen visok *Cronbachov alpha* ($\alpha = 0.88$). Prilikom naknadne provjere u ovom istraživanju potvrđen je izrazito visok koeficijent pouzdanosti ($\alpha = 0.93$).

Kratka ljestvica percipiranih stavova okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima (PSOIZ) konstruirana je za potrebe ovog istraživanja. Ljestvica ispituje stavove 5 aktera iz okoline socijalnih radnika; obitelji, prijatelja, poslovnog okruženja, lokalne zajednice i šire okoline. Ispitanici su dobili uputu da na 5-stupanjskoj skali procijene stavove pojedinih aktera iz njihove okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima pri čemu odgovori odgovaraju rasponu od 1 (negativni) do 5 (pozitivni). Percipirani stavovi okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima dobivaju se računanjem prosjeka odgovora pri čemu se rezultati tumače od negativnih stavova (1,00) do pozitivnih stavova (5,00). Prilikom provjere unutar ovog istraživanja utvrđen je zadovoljavajući koeficijent unutarnje konzistencije među česticama ($\alpha = 0.74$).

6.4. Obrada podataka

Za obradu podataka korišten je program *IBM SPSS 29.0*. Provjerom kriterija za korištenje parametrijskih testova zaključeno je da varijable odstupaju od normalne distribucije te da veličine uspoređivanih grupa nisu jednake, zbog čega su korišteni neparametrijski testovi. Za provjeru distribucije rezultata, korišten je *Kolmogorov-Smirinov test* kojim je utvrđena asimetričnost varijabli uz uvjet $p < 0,05$. Veličine uspoređivanih grupa značajno su se razlikovale. Primjerice, u slučaju spola (128 žena u odnosu na 6 muškaraca) ili političkog opredjeljenja (53 lijevo, 20 centar, 7 desno, 40 apolitično). Rezultati *Levenovog testa* pokazali kako su varijance homogene ($p > 0,05$), no bez obzira na homogenost varijanci zbog odstupanja od normalne distribucije i nejednakosti uspoređivanih grupa korišteni su neparametrijski testovi odnosno *Mann-Whitney U Test* za testiranje razlika između dvije nezavisne varijable, *Kruskal-Wallis H Test* za testiranje razlika između tri ili više nezavisnih varijabli te *Spearmanov koeficijent korelacije*. Uz neparametrijske testove korištene su metode deskriptivne

statistike među kojima se ističu aritmetička sredina, standardna devijacija, medijan i poluinterkvartilno raspršenje.

7. Rezultati

Na samom početku prikaza rezultata istraživanja izračunate su deskriptivne vrijednosti ljestvica korištenih u istraživanju. Tablica 7.1. prikazuje osnovne podatke iz deskriptivne statistike za *Ljestvicu stavova o homoseksualnim osobama kao posvojiteljima*, *Kratku ljestvicu religioznosti* i *Kratku ljestvicu percipiranih stavova okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima*. Vidljivo je da ispitanici u prosjeku izražavaju pozitivne stavove o istospolnim zajednicama ($M = 4,18$; $SD = 0,85$; $C = 4,5$; $IQR = 1$) pri čemu su odgovori varirali od poglavito negativnih ($Min = 1,21$) do u potpunosti pozitivnih stavova ($Max = 5$). Prisutnost kognicija ispitanih *Kratkom ljestvicom religioznosti* utvrdila je da su socijalni radnici obzirom na stupanj religioznosti heterogena skupina s prosječno iskazanom umjerenom religioznošću ($M = 15,30$; $SD = 6,51$; $C = 16$; $IQR = 12$). Kod percipiranih stavova okoline vidljivo je da su se odgovori socijalnih radnika kretali od 1 (negativnih) do 5 (pozitivnih), a prosječni percipirani stavovi okoline nisu bili niti pozitivni niti negativni ($M = 2,89$; $SD = 0,77$; $C = 3$; $IQR = 1$).

Tablica 7.1.

Deskriptivne vrijednosti ljestvica korištenih u istraživanju

	<i>N</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>C</i>	<i>IQR</i>
APS	134	1,21	5	4,18	0,85	4,5	1
Kratka ljestvica religioznosti	134	5	25	15,30	6,51	16	12
PSOIZ	134	1	5	2,89	0,77	3	1

*Legenda: APS - Ljestvica stavova o homoseksualnim osobama kao posvojiteljima; PSOIZ - Kratka ljestvica percipiranih stavova okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima

Tablica 7.2. prikazuje deskriptivne vrijednosti čestica koje prikazuju percipirane stavove pojedinih aktera iz okoline socijalnih radnika. Socijalni radnici

stavove prijatelja ($M = 3,51$; $SD = 1,19$; $C = 4$; $IQR = 1,25$) percipiraju kao uglavnom pozitivne. Stavove poslovnog okruženja ($M = 3,46$; $SD = 1,1$; $C = 3$; $IQR = 1$), obitelji ($M = 2,74$; $SD = 1,33$; $C = 3$; $IQR = 2$) i šire okoline ($M = 2,45$; $SD = 0,92$; $C = 3$; $IQR = 1$) percipiraju kao neutralne odnosno ni pozitivne ni negativne. Uglavnom negativnim percipiraju stavove lokalne zajednice ($M = 2,31$; $SD = 0,93$; $C = 2$; $IQR = 1$).

Tablica 7.2.

Deskriptivne vrijednosti čestica Kratke ljestvice percipiranih stavova okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima

	<i>N</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>C</i>	<i>IQR</i>
Obitelj	134	1	5	2,74	1,33	3	2
Prijatelji	134	1	5	3,51	1,19	4	1,25
Poslovno okruženje	134	1	5	3,46	1,1	3	1
Lokalna zajednica	134	1	5	2,31	0,93	2	1
Šira okolina	134	1	5	2,45	0,92	3	1

Za ispitivanje razlike u stavovima o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima obzirom na spol socijalnih radnika koristio se *Mann-Whitney U* test. Uvidom u rezultate prikazane u Tablici 7.3. test je pokazao da postoje statistički značajne razlike ($M-W U = 124$; $p < 0,01$) pri čemu žene iskazuju pozitivnije stavove o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima nego li muškarci. Rezultati su u skladu s očekivanjima te se postavljena hipoteza potvrđuje.

Tablica 7.3.

Prikaz Mann-Whitneyevog U testa razlika u razini stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima obzirom na spol socijalnih radnika

	Muški		Ženski		<i>M-W U</i>	<i>p</i>
	<i>N</i>	<i>M Rank</i>	<i>N</i>	<i>M Rank</i>		
Stavovi o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima	6	24,17	128	69,53	124	<0,01

Za ispitivanje razlike u stavovima o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima obzirom na političko opredjeljenje socijalnih radnika koristio se *Kruskal-Wallis H* test. Uvidom u rezultate prikazane u Tablici 7.4. test je pokazao da postoje statistički značajne razlike ($K-W H = 21,389$; $p < 0,01$) u stavovima o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima obzirom na političko opredjeljenje socijalnih radnika. Rezultati su u skladu s očekivanjima, no obzirom na korišteni test nije moguće utvrditi gdje se razlika nalazi pa se postavljena hipoteza djelomično potvrđuje.

Tablica 7.4.

Prikaz Kruskal-Wallis H testa razlika u razini stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima obzirom na političko opredjeljenje socijalnih radnika

			<i>K-W H</i>	<i>P</i>
Lijevo	<i>N</i>	53	21,389	<0,01
	<i>M Rank</i>	81,57		
Centar	<i>N</i>	20		
	<i>M Rank</i>	61,03		
Desno	<i>N</i>	7		
	<i>M Rank</i>	16,64		
Apolitičan/na sam	<i>N</i>	40		
	<i>M Rank</i>	65,71		
Ne želim se izjasniti	<i>N</i>	14		
	<i>M Rank</i>	54,04		

Za ispitivanje povezanosti stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i dobi socijalnih radnika korišten je *Spearmanov koeficijent korelacije*. Očekivala se statistički značajna negativna povezanost pri čemu mlađi socijalni radnici iskazuju pozitivnije stavove o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima. Uvidom u rezultate testa prikazane u Tablici 7.5. utvrđeno je da ne postoji statistički značajna povezanost ($r = -0,038$; $p > 0,05$) između razine stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i dobi kod socijalnih radnika pri čemu se postavljena hipoteza odbacuje.

Tablica 7.5.

Prikaz Spearmanovog koeficijenta korelacije za povezanost između razine stavova o istospolnim zajednicama i dobi

		Dob
Stavovi o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima	<i>r</i>	-0,038
	<i>p</i>	0,661

Za ispitivanje povezanosti stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i stupnja religioznosti socijalnih radnika korišten je *Spearmanov koeficijent korelacije*. Uvidom u rezultate testa prikazane u Tablici 7.6. utvrđeno je da postoji statistički značajna negativna umjerena povezanost ($r = -0,449$; $p < 0,01$) između razine stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i stupnja religioznosti kod socijalnih radnika pri čemu socijalni radnici nižeg stupnja religioznosti iskazuju pozitivnije stavove o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima. Rezultati su u skladu s očekivanjima te se postavljena hipoteza potvrđuje.

Tablica 7.6.

Prikaz Spearmanovog koeficijenta korelacije za povezanost između razine stavova o istospolnim zajednicama i stupnja religioznosti

		Religioznost
Stavovi o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima	<i>r</i>	-0,449
	<i>p</i>	<0,01

Za ispitivanje povezanosti između percipiranih stavova okoline socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i stavova samih socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima korišten je *Spearmanov koeficijent korelacije*. Uvidom u rezultate testa prikazane u Tablici 7.7. utvrđeno je da postoji statistički značajna pozitivna slaba povezanost ($r = 0,264$; $p < 0,01$) između razine percipiranih stavova okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i razine stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima pri čemu socijalni radnici koji su stavove okoline o istospolnim zajednicama kao

posvojiteljima percipirali pozitivnijima i sami iskazivali pozitivnije stavove o istospolnim zajednicama. Rezultati su u skladu s očekivanjima te se postavljena hipoteza potvrđuje.

Tablica 7.7.

Prikaz Spearmanovog koeficijenta korelacije za povezanost između razine percipiranih stavova okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i razine stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima

		Percipirani stavovi okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima
Stavovi o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima	<i>r</i>	0,264
	<i>p</i>	<0,01

Za percipirane stavove okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima koristila se višestruka operacionalizacija. Analizom varijabli koje se odnose na percipirane stavove obitelji, prijatelja, poslovnog okruženja, lokalne zajednice i šire okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima utvrđeno je da postoji statistički značajna slaba pozitivna povezanost između razine stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i razine stavova obitelj ($r = 0,257$; $p < 0,01$) te razine stavova prijatelja ($r = 0,326$; $p < 0,01$). Statistička povezanost između razine stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama i razine stavova poslovnog okruženja ($r = 0,153$; $p > 0,05$), razine stavova lokalne zajednice ($r = -0,07$; $p > 0,05$) te razine stavova šire okoline ($r = 0,08$; $p > 0,05$) nije značajna.

8. Rasprava

U raspravi ćemo se osvrnuti na dobivene rezultate te ih analizirati u sklopu postavljene teorijske podloge i dosad provedenih istraživanja. U nastavku rasprave analizirati će se metodologija istraživanja obzirom na njene nedostatke uz analizu doprinosa istraživanja.

8.1. Osvrt na rezultate istraživanja

Sukladno očekivanjima, potvrđeno je da se stavovi o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima razlikuju obzirom na spol socijalnih radnika. Iste razlike je prethodno su potvrđene na uzorku socijalnih radnika (Ryan, 2000.), uzorku studenata socijalnoga rada (Dessel i Rodenborg, 2017.) te drugim uzorcima (Averett i sur., 2011., Huić i sur., 2015.). Pozitivniji stavovi socijalnih radnica su očekivani jer je ženski spol smatran tolerantnijim kada je riječ o osobnim uvjerenjima. Butrus i Witenberg (2013.) spomenutu toleranciju povezuju sa otvorenošću i potrebi da se ugodni ljudima oko sebe (pokoravanje). Kada povežemo toleranciju, otvorenost i pokornost, lako je uočiti da se navedeni pojmovi vežu uz rodne uloge žena u društvu. S druge strane, žene se mogu suočiti s manje socijalnih posljedica ili stigme zbog odstupanja od tradicionalnih rodni normi i društvenih očekivanja što omogućuje veće prihvaćanje različitih seksualnih orijentacija.

Hipoteza kojom su očekivane razlike u stavovima o istospolnoj zajednici obzirom na političko opredjeljenje djelomično je potvrđena. Konzervativizam je obično povezan s desnom politikom pa osobe koje su se na dimenziji lijevo-desno opredijelile za desnu stranu možemo smatrati tradicionalnijima u svojim uvjerenjima. Konzervativizam i tradicionalizam kojima se opisuje desna politička struja prethodno je potvrđen kao prediktor negativnih stavova od strane Dessela i Rodenborga (2017.) te Averetta i suradnika (2011.). Konzervativna uvjerenja kao takva često daju prednost tradicionalnim vrijednostima, institucijama i društvenim normama, što može dovesti do negativnih stavova prema društvenim promjenama, uključujući istospolnim zajednicama. Navedeno ne predstavlja generalizirani stav da je konzervativan/tradicionalan tip uvjerenja nužno u sukobu s postojanjem i pravima istospolnih zajednica, no razlika je očekivana, pogotovo kada je riječ o usporedbi sa pojedincima liberalnijih uvjerenja čiji su temelj jednakost, individualna prava i socijalna pravda u društvu.

U ovom istraživanju nije potvrđena hipoteza kojom se očekivala povezanost stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i dobi socijalnih radnika. Razlika je očekivana zbog statusa istospolne zajednice unutar

društva. Naime, društveni stavovi i norme u vezi s homoseksualnošću evoluirali su posljednjih nekoliko desetljeća. Starije generacije su odrastale u vrijeme kada je homoseksualnost bila visoko stigmatizirana ili čak kriminalizirana. Povećano obrazovanje i podizanje svijesti o seksualnoj orijentaciji i LGBT+ pitanjima bili su značajni čimbenici u oblikovanju stavova. Mlađi pojedinci često imaju pristup većem broju informacija i resursa koji potiču razumijevanje i prihvaćanje pri čemu je edukacija prediktor pozitivnih stavova o istospolnim zajednicama (Camilleri i Ryan 2006.). Očekivana razlika utvrđena je u istraživanju Averett i suradnika (2011.), no njihov uzorak nije bio vezan uz profesiju socijalnog rada. S druge strane, istraživanjem Papadaki i suradnika (2013.) na uzorku studenata socijalnog rada nije pronađena povezanost između dobi ispitanika i razine njihovih stavova o istospolnim zajednicama. Objašnjenje za nepostojanje povezanosti stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i dobi socijalnih radnika može se pronaći u specifičnostima socijalnih radnika u odnosu na opću populaciju ili druge skupine pri čemu socijalni radnici preuzimaju identitet profesije koju predstavljaju. Zbog preuzimanja identiteta struke koja se veže uz zagovaranje ljudskih prava, socijalnu pravdu te općenito pozitivistički pristup korisnicima, dob kao prediktor pozitivnih odnosno negativnih stavova gubi svoj značaj.

Između stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i religioznosti kod socijalnih radnika utvrđena je negativna povezanost odnosno negativnije stavove iskazivat će religiozniji socijalni radnici. Isto je prethodno potvrđeno na uzorku socijalnih radnika (Ryan, 2000.), na uzorku studenata socijalnih radnika (Swank i Raiz, 2010., Papadaki i sur., 2013., Dessel i Rodenborg, 2017.) te na ostalim uzorcima (Averett i sur., 2011., Huić i sur., 2015.). Tradicijsko i kulturno naslijeđe Republike Hrvatske veže se uz kršćanstvo. Dogmatska učenja dominantne religije često naglašavaju funkciju muškarca i žene kao stupa obitelji i roditeljstva. Važno je pristupiti raspravama o religioznosti i homoseksualnosti s poštovanjem prepoznajući različitost uvjerenja i tumačenja unutar vjerskih zajednica. Dogmatska učenja religija uglavnom su prepuštena pojedincu na interpretaciju pri čemu izbor religije kao argumenta na kojem se temelji pozitivan odnosno negativan stav prema istospolnoj zajednici predstavlja selekciju informacija kojom se ostvaruje dosljednost opisana u Wrightsmanovoj teoriji dosljednosti (1985., prema Olufemi, 2012.), ujedno korištenoj

kao teorijskoj podlozi istraživanja. Pojedinaac se može pozivati na religijski utemeljeno vjerovanje da je roditeljska uloga rodno određena te smatrati istospolnu zajednicu neadekvatnom i amoralnom zajednicom života, dok drugi pojedinac vodeći se milosrđem i ljubavlju kao religijskim vrijednostima može pozivati na prihvaćanje istospolnih zajednica.

Nadalje, socijalni konstruktivizam koji se koristio kao teorijska podloga ovog istraživanja realizira se kroz potvrđenu povezanost između percipiranih stavova okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i stavova samih socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima. Socijalni konstruktivizam je sociološka i filozofska perspektiva koja naglašava ulogu društvenih interakcija i kulturnog konteksta u oblikovanju ljudskog razumijevanja, znanja i identiteta. Prema socijalnom konstruktivizmu, stvarnost nije objektivan ili fiksni entitet, već se konstruira i oblikuje kroz društvene procese (Adams, 2006.). Pronađena povezanost stavova okoline socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i stavova samih socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima potvrđena je u dosadašnjim istraživanjima (Swank i Raiz, 2010., Papadaki i sur., 2013., Dessel i Rodenborg, 2017.). Swank i Raiz (2010.) specificiraju stavove obitelji i prijatelja kao ključne odrednice stavova studenata socijalnog rada o istospolnim zajednicama. Navedeno je potvrđeno unutar ovog istraživanja na uzorku socijalnih radnika. Neznačajna povezanost između stavova šire okoline te lokalne zajednice i stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima uočena detaljnijom analizom može se protumačiti na način da socijalni radnici kao stručnjaci dijele posebna uvjerenja utemeljena na etici i vrijednostima socijalnog radnika pri čemu stavovi određenih aktera iz okoline gube značaj u formaciji njihovih stavova, tim više ako su stavovi tih aktera u suprotnosti sa vrijednostima koje promiče profesija.

8.2. Metodološka ograničenja i doprinos istraživanja

Iako je ovo istraživanje ponudilo saznanja o odrednicama stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojitelja u kontekstu Republike Hrvatske prisutna su metodološka ograničenja koja utječu na njegovu znanstvenu vrijednost.

Podaci u istraživanju prikupljali su se uz pomoć anketnog upitnika korištenog u online/web obliku. Korištena web anketa konstruirana je u *limesurvey*-u obzirom na ograničenja drugih alata. Anketa se provodila online zbog ciljane populacije koja je obuhvaćala socijalne radnike na teritoriju Republike Hrvatske pri čemu je bila važna sposobnosti web ankete da obuhvati geografski raspršene populacije. Nadalje, Tangmanee i Niruttinanon (2019.) kao prednosti web ankete navode minimalnu mogućnost pogreške prilikom prikupljanja podataka, brzo procesuiranje te obradu podataka. Kao i ostale tehnike web anketa ima neka ograničenja. Ograničenja web ankete odnose se na oslanjanje na pristup internetu i računalnu pismenost, pogrešku obuhvata ciljane populacije, preuzimanje lažnog identiteta od strane ispitanika te brojne tehničke poteškoće poput sporog vremena učitavanja ili problema s kompatibilnošću različitih preglednika i/ili uređaja, što može dovesti do nepotpunih odgovora ili gubitka podataka (Galešić, 2005).

Jedan od aspekata upitnika koji utječe na ispadanje korisnika je sam sadržaj istraživanja. Slijedom istraživanja Takács i suradnika (2016.) kojim je Republika Hrvatska smještena u samo dno popisa država Europe obzirom na prihvaćenost istospolnih zajednica, sadržaj ovog istraživanja može se smatrati kontroverznim za određene pripadnike ciljane populacije unatoč pripadnosti profesiji socijalnog rada. Drugi aspekt upitnika koji utječe na ispadanje ispitanika iz uzorka odnosi se na njegova formalna obilježja, u kontekstu ovog istraživanja to je korištenje obaveznih pitanja. Stieger i suradnici (2007.) razlikuju dobro i loše ispadanje pri čemu je dobro ispadanje ono koje na samom početku eliminira neozbiljne ispitanike, dok je loše ispadanje ono koje nastaje kasnije u upitniku i uzrokuje nepotpun skup podataka. Većina nepotpunih odgovora odnosno ispitanika koji su ispali iz uzorka ovog istraživanja odgovara kategoriji dobrog ispadanja. Formalna obilježja kojima se htjelo prevenirati odustajanje korisnika su raspored pitanja kojim se izbjegava klizanje po stranici te traka za praćenje napretka. Također, prema uputama Décieux i suradnici (2015.) upitnik je konstruiran tako da su ispitanici uvijek imali mogućnost dati neutralni odgovor, a sve skale korištene u upitniku sadrže negativan broj čestica pa se središnja vrijednost percipira kao neutralna opcija. Izuzetak je pitanje o spolu ispitanika koje je postavljeno u formi „Koji spol je označen na vašoj osobnoj iskaznici“ zbog relevantnosti pitanja za istraživanje.

Ograničenja vezana uz metodu uzorkovanja odnose se na nedostatke odabira prigodnog uzorka. Ciljana populacija ovog istraživanja su socijalni radnici odnosno pojedinci koji su po struci socijalni radnik na teritoriju Republike Hrvatske u vrijeme provođenja istraživanja. Potencijalno sužavanje populacije trebalo bi ići u smjeru sužavanja populacije prema najrelevantnijim ispitanicima. Kada je riječ o institutu posvojenja (bez obzira na posvojitelje), uži krug ispitanika sačinjavao bi se od socijalnih radnika zaposlenih na Odjelima za djecu, mlade i obitelj pri Zavodu za socijalni rad. Ipak ciljana populacija nije sužena/specificirana na taj način iz nekoliko razloga; trenutne zabrane zapošljavanja te napuštanja posla djelatnika zbog prevelike izloženosti profesionalnom stresu opisanog od strane Milić Babić i suradnika (2021.).

Glavni nedostatak ne probabilističkih metoda uzorkovanja, pa tako i prigodnog uzorka, je nemogućnost generalizacije rezultata (Milas, 2005.). Prigodan uzorak korišten je zbog ograničenog vremena i resursa što potpunosti odgovara uvjetima provođenja ovog istraživanja. Iako ova vrsta uzorkovanje može biti brz i jednostavan način prikupljanja podataka, ono ima neka ograničenja uz već spomenutu nemogućnost generalizacije rezultata. Uzorak može unijeti pristranost u istraživanje, budući da se pojedinci koji odluče sudjelovati mogu razlikovati od onih koji to ne čine na načine koji su relevantni za pitanje istraživanja (Milas, 2005.). U ovom slučaju radilo se o uzorku koji je aktivan i ima tendenciju sudjelovanja u predmetima vezanim za struku, navedeno je vidljivo iz aktivnosti socijalnih radnika na društvenim mrežama. Uz prigodni uzorak postoji mogućnost da je dio ispitanika prikupljen metodom snježne grude obzirom na uputu ispitanicima da upitnik proslijede pripadnicima ciljane skupine. Ograničenja druge metode uzorkovanja, snježne grude, su nemogućnost generalizacije rezultata, nedostatak kontrole nad uzorkom, pristranost prilikom izbora novih ispitanika te neravnomjernost uzorka (Milas, 2005.). Neravnomjernost uzorka je vidljiva u mjestu življenja socijalnih radnika te spolu, međutim neravnomjerni uzorak nije nužno proizvod metode uzorkovanja. U Republici Hrvatskoj socijalni radnici su poglavito žene, a školovanje je u moguće samo u Zagrebu i Osijeku što je mogući razlog razlike u skupinama.

Doprinos istraživanja očituje se prije svega u nedostatku sličnih istraživanja na teritoriju Republike Hrvatske pri čemu ovo istraživanje nudi jedinstveni uvid stavove socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima. Prije svega

istraživanjem je potvrđeno da su negativnim stavovima o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima skloniji muškarci, religiozniji i konzervativniji (tradicionalniji) pojedinci. Također, sva saznanja ovog istraživanja potencijalni su edukativni materijal za senzibilizaciju javnosti čiji su percipirani stavovi o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima značajno negativniji od stavova stručnjaka o istoj temi. Važnost edukacije i senzibilizacije društva dodatno je istaknuta kroz utvrđenu povezanost percipiranih stavova okoline socijalnih radnika i stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima. Negativniji stavovi imaju tendenciju realizirati se kroz stereotipe i/ili predrasude pa je potrebno preispitivati vlastite stavove, posebice zbog toga što ne postoje znanstveni nalazi koji bi podupirali opis istospolne zajednice kao neadekvatne sredine za razvoj djeteta.

9. Zaključak

Odluka upravnog suda kojom je utvrđeno da ne postoje zakonske zapreke koje bi onemogućile životnim partnerima pristup procjeni podobnosti i prikladnosti potencijalnih posvojitelja ne garantira ostvarenje željenog posvojenja. Diskrecijskom ocjenom stručnog tima uparuje se posvojenik s najkompatibilnijim posvojiteljima obzirom na njegove individualne potrebe odnosno najboljim interesom djeteta i njegovom dobrobiti pri čemu bi jednaku šansu trebali dobiti svi potencijalni posvojitelji, uključujući istospolne zajednice. Diskrecijsku ocjenu nije moguće ispitati jer ona predstavlja ovlast stručnjaka da slobodnom ocjenom donese odluku u konkretnom slučaju pa su s obzirom na teorijsku povezanost stavova i ljudskog ponašanja ispitane odrednice stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima.

Sukladno očekivanjima, istraživanjem su potvrđeni zaključci dosadašnjih istraživanja pri čemu socijalni radnici muškog spola, višeg stupnja religioznosti te konzervativni (tradicionalni) socijalni radnici iskazuju negativnije stavove o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima. Povezanost između dobi i stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima nije pronađena. Također, pozitivni stavovi okoline socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima povezani su sa pozitivnim stavovima pri čemu se kao osobito važnima ističu stavovi obitelji i prijatelja.

10. Popis tablica

Tablica 6.1.1. <i>Spol ispitanika</i>	16
Tablica 6.1.2. <i>Dob ispitanika</i>	16
Tablica 6.1.3. <i>Deskriptivni podaci o mjestu zaposlenja ispitanika</i>	17
Tablica 7.1. <i>Deskriptivne vrijednosti ljestvica korištenih u istraživanju</i>	21
Tablica 7.2. <i>Deskriptivne vrijednosti čestica Kratke ljestvice percipiranih stavova okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima</i>	22
Tablica 7.3. <i>Prikaz Mann-Whitneyevog U testa razlika u razini stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima obzirom na spol socijalnih radnika</i>	22
Tablica 7.4. <i>Prikaz Kruskal-Wallis H testa razlika u razini stavova o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima obzirom na političko opredjeljenje socijalnih radnika</i>	23
Tablica 7.5. <i>Prikaz Spearmanovog koeficijent korelacije za povezanost između razine stavova o istospolnim zajednicama i dobi</i>	24
Tablica 7.6. <i>Prikaz Spearmanovog koeficijenta korelacije za povezanost između razine stavova o istospolnim zajednicama i stupnja religioznosti</i>	24
Tablica 7.7. <i>Prikaz Spearmanovog koeficijenta korelacije za povezanost između razine percipiranih stavova okoline o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima i razine stavova socijalnih radnika o istospolnim zajednicama kao posvojiteljima</i>	25

11. Literatura

- I. Adams, P. (2006). Exploring social constructivism: Theories and practicalities. *Education*, 34(3), 243-257.
- II. Aronson, E., Wilson, T.D., & Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Neum: Mate.
- III. Averett, P., Nalavany, B., & Ryan, S. (2009). An evaluation of gay/lesbian and heterosexual adoption. *Adoption Quarterly*, 12(3-4), 129-151.
- IV. Averett, P., Strong-Blakeney, A., Nalavany, B. A., & Ryan, S. D. (2011). Adoptive parents' attitudes towards gay and lesbian adoption. *Journal of GLBT Family Studies*, 7(1-2), 30-48.
- V. Bezinović, P., Marinović-Bobinac, A., & Marinović Jerolimov, D. (2005). Kratka ljestvica religioznosti: validacija na uzorku adolescenata. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 14(1-2 (75-76)), 135-153.
- VI. Branica, V. (2006). Razvoj društvene skrbi za djecu u prvoj polovini 20. stoljeća. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(1), 47-62.
- VII. Butrus, N., & Witenberg, R. T. (2013). Some personality predictors of tolerance to human diversity: The roles of openness, agreeableness, and empathy. *Australian Psychologist*, 48(4), 290-298.
- VIII. Camilleri, P., & Ryan, M. (2006). Social work students' attitudes toward homosexuality and their knowledge and attitudes toward homosexual parenting as an alternative family unit: An Australian study. *Social Work Education*, 25(3), 288-304.
- IX. Clarke, V. (2001). What about the children? Arguments against lesbian and gay parenting. *Women's Studies International Forum*, 24(5), 555-570.
- X. Čemažar, S.A. & Mikulin, T. (2017). Europeizacija kao (ne)prijateljica: razvoj LGBT pokreta u Hrvatskoj. *Mali Levijatan*, 4 (1), 29-58.
- XI. Décieux, P. J., Mergener, A., Neufang, M. K., & Sischka, P. (2015). Implementation of the forced answering option within online surveys: do higher item response rates come at the expense of participation and answer quality?. *Psihologija*, 48(4), 311-326.

- XII. Dessel, A. B., & Rodenburg, N. (2017). Social workers and LGBT policies: Attitude predictors and cultural competence course outcomes. *Sexuality Research and Social Policy*, 14, 17-31.
- XIII. Galešić, M. (2005). Anketna istraživanja putem interneta: Mogući izvori pogrešaka. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, 14(75-76), 297-320.
- XIV. Gibelman, M. (1999.) The search for Identity: Defining Social Work - Past, Present, Future. *Social Work*, 44, (4), 298-310.
- XV. Hrabar, D. (2008). Posvojenje na razmeđi interesa posvojitelja i posvojenika. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 58 (5), 1107-1139.
- XVI. Huić, A., Jugović, I., & Kamenov, Ž. (2015). Stavovi studenata o pravima osoba homoseksualne orijentacije. *Revija za socijalnu politiku*, 22(2), 219-245.
- XVII. Jakovac-Lozić, D., & Vetma, I. (2006). Seksualna orijentacija posvojitelja i najbolji interes djeteta. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 56(5), 1405-1442.
- XVIII. Kemper, C. N., & Reynaga, N. J. (2015). Social worker's attitudes toward lesbian, gay, bisexual and transgender adoptions. Master Thesis. San Bernardino: California State University San Bernardino.
- XIX. Knežević, M. (2003). Neka razmišljanja o identitetu profesije socijalnog radnika. *Ljetopis socijalnog rada*, 10(1), 45-60.
- XX. Korać Graovac, A. (2015). Brak i obitelj kao vrijednost u hrvatskom pravnom sustavu. *Bogoslovska smotra*, 85(3), 799-811.
- XXI. Lukić, S. (2021). Korak do prava gay parova na posvajanje: Sve o novoj velikoj pobjedi partnera Šegote i Kožića. Posjećeno 01.05.2023. na mrežnoj stranici Jutarnji.hr: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/korak-do-prava-gay-parova-na-posvajanje-sve-o-novoj-velikoj-pobjedi-partnera-segote-i-kozica-15070862>.
- XXII. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- XXIII. Milić Babić, M., Žganec, N. & Berc, G. (2021). Perspektiva socijalnih radnika o uvjetima rada, odnosu društva prema struci i preporuke za unaprjeđenje profesije. *Ljetopis socijalnog rada*, 28 (2), 353-373.

- XXIV. Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/2015, 98/2019, 47/2020, 49/2023.
- XXV. Olufemi, T. D. (2012). Theories of attitudes. U: Logan, C.D., & Hodges, M.I. (ur.), *Psychology of attitudes*, (str. 61-78). New York: Nova Science Publishers.
- XXVI. Papadaki, V., Plotnikof, K., & Papadaki, E. (2013). Social work students' attitudes towards lesbians and gay men: The case of the Social Work Department in Crete, Greece. *Social Work Education*, 32(4), 453-467.
- XXVII. Patterson, C. J. (2000). Family relationships of lesbians and gay men. *Journal of marriage and family*, 62(4), 1052-1069.
- XXVIII. Pennington, D. C. (1996). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- XXIX. Perrin, E. C., Siegel, B. S., Pawelski, J. G., Siegel, B. S., Dobbins, M. I., Lavin, A., Mattson, G., Pascoe, J., & Yogman, M. (2013). Promoting the well-being of children whose parents are gay or lesbian. *Pediatrics*, 131(4), 1374-1383.
- XXX. Rajhvajn Bulat, L. (2019). Seminar međunarodnog istraživanja subjektivne dobrobiti djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 26(2), 291-293.
- XXXI. Ryan, S. D. (2000). Examining social workers' placement recommendations of children with gay and lesbian adoptive parents. *Families in Society*, 81(5), 517-528.
- XXXII. Stieger, S., Reips, U. D., & Voracek, M. (2007). Forced-response in online surveys: Bias from reactance and an increase in sex-specific dropout. *Journal of the American society for information science and technology*, 58(11), 1653-1660.
- XXXIII. Swank, E., & Raiz, L. (2010). Attitudes toward gays and lesbians among undergraduate social work students. *Affilia*, 25(1), 19-29.
- XXXIV. Takács, J., Szalma, I., & Bartus, T. (2016). Social attitudes toward adoption by same-sex couples in Europe. *Archives of sexual behavior*, 45(7), 1787-1798
- XXXV. Tangmanee, C., & Niruttinanon, P. (2019). Web survey's completion rates: Effects of forced responses, question display styles, and subjects' attitude. *International Journal of Research in Business and Social Science (2147-4478)*, 8(1), 20-29.
- XXXVI. Urbanc, K. (2001). Etika i vrijednosti u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 8(2), 153-164.

- XXXVII. Vučković Juroš, T. (2015). Socijalna isključenost seksualnih manjina u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 22 (2), 195-217.
- XXXVIII. Wagaman, M. A. (2016). Self-definition as resistance: Understanding identities among LGBTQ emerging adults. *Journal of LGBT Youth*, 13(3), 207-230.
- XXXIX. Walker, S. P. (2004). Expense, social and moral control. Accounting and the administration of the old poor law in England and Wales. *Journal of Accounting and Public Policy*, 23(2), 85-127.
- XL. Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola. *Narodne novine*, br. 92/2014, 98/2019.